

POWSTANIE WIELKOPOLSKIE

Powstańcy wielkopolscy w okopach. Styczeń 1919 r.

Powstanie wielkopolskie – powstanie polskich mieszkańców Prowincji Poznańskiej przeciwko Rzeszy Niemieckiej wybuchło 27 grudnia 1918 roku w Poznaniu, w czasie wizyty powracającego do Polski Ignacego Jana Paderewskiego, który w drodze do Warszawy przybył 26 grudnia do Poznania, owacyjnie witany. Nazajutrz 27 grudnia Paderewski wygłosił przemówienie do swoich rodaków licznie zgromadzonych przed hotelem Bazar. Tego samego dnia swoją paradę wojskową na Świętym Marcinie urządzili Niemcy – zrywano polskie i koalicyjne flagi, napadano na polskie instytucje – doszło do zamieszek, w wyniku których wywiązała się walka, podjęta następnie przez oddziały kierowane przez Polską Organizację Wojskową. Powstańcy w krótkim czasie opanowali całą Prowincję Poznańską z wyjątkiem jej północnych i południowo-wschodnich obrzeży. Powstanie zakończyło się 16 lutego 1919 roku rozejmem w Trewirze, który rozszerzał na front powstańczy zasady rozejmu w Compiègne z 11 listopada 1918 kończącego I wojnę światową. Pierwsze z polskich powstań z tamtego okresu, obok III powstania Śląskiego z 1921 roku, które umożliwiło realizację wszystkich założonych celów.

11 listopada 1918 roku Niemcy skapitulowały, co oznaczało koniec I wojny światowej. W tym samym czasie powołano do życia mieszaną narodowościowo Straż Obywatelską (przemianowaną kilkanaście dni później na Straż Ludową), której komendantem został Julian Lange. Przejmowała ona zadania policji, wkrótce została ona zdominowana przez osoby narodowości polskiej. Ze stanowiska został usunięty nieprzychylny Polakom nadburmistrz Poznania Ernst Wilms. Jednak wojskowe władze niemieckie pozwoliły na funkcjonowanie Straży w celu utrzymania pokoju w Prowincji Poznańskiej. Także pod naciskiem Polaków, na czele Rady Żołnierskiej stanął August Twachtmann. Jednocześnie funkcjonowała Rada Robotników, złożona wyłącznie z Polaków (Rada Żołnierska do 14 listopada zdominowana była przez Niemców). W dniach 10 -12 listopada utworzono całą sieć rad robotników i żołnierzy w całej Wielkopolsce. Oprócz nich powstawały także komitety obywatelskie, które następnie zmieniły nazwę na rady ludowe. Były one wyrazicielami dążeń ludności polskiej.

Podobne organizacje tworzyli jednak także Niemcy i Żydzi (w większości silnie zgermanizowani).

Tego samego dnia doszło do „zamachu na ratusz”, gdzie obradował zdominowany przez Niemców Wydział Wykonawczy Rady Robotników i Żołnierzy. Członkowie organizacji polskich mieli bardzo silny wpływ w radach robotniczych. Chcieli go uzyskać także w radach żołnierskich. Na posiedzenie Wydziału Wykonawczego wtargnęła więc grupa Polaków, których poparły demonstrujące przez ratuszem polskie bojówki. Przestraszeni groźbą użycia siły delegaci usunęli z rady 4 niemieckich socjaldemokratycznych przedstawicieli, powołując w ich miejsce Bohdana Hulewicza, Mieczysława Palucha, Henryka Śniegockiego i Zygmunta Wiżę. Dzięki temu Polacy uzyskali kontrolę nad Komendą Miasta Poznania i dowództwem V Korpusu

20 listopada podczas expose rządu Jędrzeja Morawskiego (pochodzącego z Trzemeszna w Wielkopolsce) w Warszawie padły słowa: *przyłączenie Wielkopolski będzie jednym z pierwszych naszych zadań*. Wywołało to w grudniu nasilenie działań mających na celu stworzenie tajnej armii polskiej.

W grudniu 1918 do Poznania dotarła wiadomość o powrocie Ignacego Jana Paderewskiego do kraju z misją załagodzenia sporu pomiędzy Komitetem Narodowym Polskim Romana Dmowskiego a rządem Jędrzeja Moraczewskiego. Do Gdańska, dokąd Paderewski przyплыł 25 grudnia, udał się Wojciech Korfanty wraz z delegatami Naczelnej Rady Ludowej. W drodze do Warszawy Paderewski przybył 26 grudnia do Poznania, czym wywołał ogromne poruszenie pośród miejscowych Polaków. W celu uniknięcia demonstracji politycznych, Urząd Spraw Zagranicznych Rzeszy postanowił zakazać przyjazdu pianiste. Nie udało się jednak przeszkodzić przyjazdowi pociągu wiozącego Paderewskiego do Poznania. Wręczenie mu nakazu opuszczenia miasta uniemożliwił niemieckim oficerom kordon Straży Ludowej.

Paderewski udał się do hotelu Bazar, gdzie wydano na jego cześć okolicznościowy bankiet, po którym wygłosił przemówienie, zakończone owacją i manifestacją patriotyczną. Taki obrót wydarzeń wzburzył Niemców, dodatkowy gniew został wywołany wywieszeniem przez Polaków flag amerykańskich, brytyjskich i francuskich, krajów dla nich sojuszniczych, ale dla Niemców wrogich.

Walki rozpoczęły się 27 grudnia 1918 roku, kiedy to Niemcy, wzburzeni polskimi uroczystościami towarzyszącymi wizycie Paderewskiego, zorganizowali przemarsz oddziałów wojskowych przez miasto. Około godziny 17 tego dnia przed Prezydium Policji, mieszczącym się naprzeciw budynku Teatru Miejskiego oraz w okolicach Hotelu Bazar pojawiły się polskie oddziały. W walkach o ten budynek poległ pierwszy powstaniec wielkopolski w Poznaniu, Franciszek Ratajczak (śmiertelnie ranny, zmarł po przewiezieniu do szpitala). Walki o ten budynek zakończyły się w nocy, kiedy to zawarto polsko-niemieckie porozumienie, na mocy którego Niemcy mogli opuścić Prezydium z bronią w rękę. Zastąpiły ich oddziały Straży Ludowej. Tymczasem Polacy opanowali Dworzec Główny w Poznaniu, Poczta Główną i część fortyfikacji miejskich rozbijając oddziały niemieckie zmierzające do miasta kolejną. Następnie usunięto administrację pruską z Szamotuł, Środy Wielkopolskiej, Pniew, Opalenicy, Buku, Trzemeszna, Wrześni i Gniezna.

28 grudnia w Poznaniu Polacy zdobyli Cytadelę, fort Grolmann i arsenał przy ul. Wielkie Garbary (obecnie Garbary). Jeden z oddziałów, dowodzony przez Franciszka Budzyńskiego i Stanisława Nogaję, wtargnął do niemieckiej Komendy Generalnej V Korpusu Armii i zaarrestował generałów Reichswehry – Bock und Polacha oraz Schimmelpfeninga.

Chcąc zjednoczyć wszystkie oddziały pod jednym dowództwem, Komisariat NRL utworzył Komendę Główną Wojsk Powstańczych, z kapitanem Stanisławem Taczakiem na czele. Został on tymczasowym dowódcą powstania (równocześnie otrzymał promocję do stopnia majora).

Pierwszego dnia stycznia Paderewski opuścił Poznań, owacyjnie witany w wyzwolonym Ostrowie, przez który przejeżdżał w drodze do Warszawy.

Poznań nie mógł czuć się jednak bezpiecznie, dopóki silny oddział niemiecki (250 żołnierzy) stacjonował na terenie lotniska Ławica. Istniało niebezpieczeństwo, iż lotnicy zdecydują się zbombardować stolicę Wielkopolski. 6 stycznia Polacy zajęli lotnisko. Zdobyto je wraz ze stacjonującymi tam samolotami, które następnie zostały wykorzystane do organizowania lotnictwa powstańczego

8 stycznia 1919 Komisariat NRL przejął władzę cywilną i wojskową; mianował jednocześnie gen. Józefa Dowbora – Muśnickiego na wodza naczelnego powstania. Po konsultacjach przysłanego przez Piłsudskiego wojskowego z Korfantym, Adamskim i Poszwińskim, podpisał on umowę określającą warunki współpracy z NRL. Generał Dowbor-Muśnicki 11 stycznia otrzymał mocą dekretu NRL tytuł *Głównodowodzącego wszystkich Sił Zbrojnych Polskich byłego zaboru pruskiego*.

9 stycznia 1919 roku NRL oficjalnie ogłosiła przejęcie władzy. Rozpoczęło się stopniowe spolszczenie administracji. Ze stanowisk usunięci zostali najbardziej antypolscy urzędnicy.

18 stycznia 1919 roku rozpoczęły się obrady konferencji pokojowej. Jednym z reprezentantów Polaków był tam Roman Dmowski, który wygłosił słynne przemówienie, w którym poruszył m.in. kwestię ziem zaboru pruskiego. Dmowski mówił:

W obecnej chwili Niemcy zachowują janusowe, podwójne oblicze: na zachodzie mówią o pokoju, a na wschodzie przygotowują wojnę. Wojsko na froncie zachodnim uznaje swoją porażkę, ale oddziały, które są skoncentrowane na froncie wschodnim, marzą jeszcze od podbojach; zdają sobie doskonale sprawę z tego, co utracili na zachodzie, ale chcą utrzymać – jeśli to możliwe – pójść dalej na wschód, aby zabezpieczyć sobie penetrację Rosji.

Na zakończenie swego wystąpienia, lider narodowej demokracji został zapytany o żądania rządu polskiego względem zaboru pruskiego. Odpowiedział, iż Polacy pragną jedynie uzyskać od Niemców zapewnienie wstrzymania wszelkich działań zbrojnych na terenie Wielkopolski.

26 stycznia 1919 roku żołnierze Armii Wielkopolskiej, wraz z gen. Dowborem-Muśnickim, złożyli uroczystą przysięgę na placu Wilhelmowskim, przemianowanym wówczas na plac Wolności w Poznaniu. Roman Dmowski wygłosił na posiedzeniu Najwyższej Rady Państw Koalicyjnych przemówienie, w którym uzasadnia prawa Polski do ziem zaboru pruskiego, oskarżając kolejny raz Niemców o dwulicowość.

Na 14 lutego datowany jest początek rozmów o przedłużeniu rozejmu kończącego I wojnę światową z 11 listopada 1918 roku. Niemcy sprzeciwili się objęciu nim również frontu wielkopolskiego, jednak pod naciskiem Francji, wyrazili ostatecznie zgodę.

16 lutego 1919 roku w Trewirze_o godzinie 18.00 został podpisany układ przedłużający rozejm między państwami Ententy a Niemcami, który objął również front wielkopolski. Takie rozwiązanie postulował francuski marszałek Ferdynand Foch. Jednocześnie Armia Wielkopolska została uznana za wojsko sprzymierzone.

5 kwietnia Sejm Ustawodawczy uchwalił ustawę, zarządzającą wybory uzupełniające w byłej Prowincji Poznańskiej na 1 czerwca. Dokument określał, iż w ich wyniku obsadzone miało być 42 mandaty.

10 kwietnia Komisariat NRL wydał rozporządzenie o usunięciu niemieckojęzycznych napisów na urzędach, dworcach kolejowych i zmianie nazw ulic na polskie

W tym czasie generał Dowbor-Muśnicki zajął się przede wszystkim rozbudową Armii Wielkopolskiej. 3 maja jej część wzięła udział w defiladzie, która odbyła się na podpoznańskim lotnisku Ławica. Siły wielkopolskie liczyły sobie już wówczas ok. 70 tys. żołnierzy. 7 maja 1919 roku Wojciech Korfanty zgłosił w Sejmie wniosek, w którym postulował przeprowadzenie ujednoczenia armii narodowej. Siły polskie w byłym Królestwie Polskim i Galicji podlegały Józefowi Piłsudskiemu. Armia w Wielkopolsce – generałowi Dowbor-Muśnickiemu. 15 maja język polski stał się jedynym językiem urzędowym, podczas gdy język niemiecki pozostał językiem pomocniczym.

28 czerwca 1919 roku odbyła się oficjalna ceremonia podpisania traktatu wersalskiego. Przyznał on Wielkopolskę (poza kilkoma skrawkami) Polsce. Postanowienia traktatu wersalskiego weszły w życie dopiero 10 stycznia 1920 roku. Na ich mocy oddziały z Wielkopolski przejęły pozostające w rękach niemieckich przyznane Polsce fragmenty Wielkopolski i Pomorza. Rozkaz o rozpoczęciu takich działań został wydany przez dowództwo Frontu Wielkopolskiego 13 stycznia, a cała akcja zaczęła się 17 stycznia. Front Wielkopolski został ostatecznie zlikwidowany w marcu 1920 roku.

OPRACOWANIE WŁASNE: RYSZARD JAŚKOWSKI

WYKORZYSTANO: WIKIPEDIA